

KUNTOUTUS JA KOLMAS SEKTORI

Selvitys järjestöjen, yhdistysten ja säätiöiden työikäisille kohdennetuista kuntoutustoiminnoista

Johdanto

Sosiaali- ja terveysalan järjestöillä, yhdistyksillä ja säätiöillä eli niin sanotulla kolmannella sektorilla on merkittävä asema suomalaisen kuntoutuksen kentässä. Kolmannen sektorin toimijat kehittävät ja tuottavat kuntoutuspalveluita ja välittävät kuntoutusasiakkaiden tarpeita ja kansalaisyhteiskunnan näkemyksiä sekä kokemuksellista tietoa yhteiskunnallista päätöksentekoa varten. Lisäksi järjestöt tuottavat erilaista kuntoutusta tukevaa toimintaa, kuten ryhmätoimintaa ja neuvontaa, joka voi motivoida kuntoutusprosessin ylläpitämiseen varsinaisten kuntoutusmispalvelujen lisäksi (Kittilä 2008, 715-716).

Kolmannen sektorin paikallisen tason kuntoutuksen palvelutarjonnalla pyritään vastaamaan yksilöllisiin ja monitahoisiin kuntoutushaasteisiin sekä helpottamaan itsenäistä selviytymistä arjessa. Järjestöjen toiminta on lähellä kuntoutujaa ja siinä hyödynnetään paikallista kansalaistoimintaa sekä vertaisuuteen perustuvaa tukea. Vuoden 2007 Järjestöbarometrin mukaan järjestöjen yleisimmät kuntoutuspalvelut ovat sopeutumisvalmennus- ja kuntoutuskurssit. Tieto perustuu kyselyyn, johon vastasi 44 valtakunnallista kuntoutuspalvelua tuottavaa järjestöä (Vuorinen ym. 2007). Kattavaa tietoa kolmannen sektorin kuntoutustoiminnoista, volyymeistä ja asiakasmääristä ei ole kuitenkaan ole saatavilla¹.

Kuntoutussäätiö tutkii ja kehittää Raha-automaattiyhdistyksen (RAY) rahoittamana sosiaali- ja terveysalan kansalaisjärjestöjen sekä julkisen sektorin kuntoutuksen palveluihin liittyvää yhteistyötä KoJu (Kolmannen ja julkisen sektorin yhteistyö kuntoutuksessa) -hankkeessa vuosina 2010–2013. Hankkeessa pyritään edistämään eri toimijoiden paikallisia yhteistyövalmiuksia työikäisten kuntoutuspalveluiden tuottamisessa. Tässä katsauksessa esiteltävät tulokset perustuvat hankkeessa tehtyyn selvitykseen kolmannen sektorin kuntoutuksen alueen toimijoista ja tämän perusteella toteutettuun valtakunnalliseen kyselyyn.

Kyselyssä kartoitettiin kolmannen sektorin työikäisille tuottamaa kuntoutusta, kuntoutuksen volyymeja, rahoituskanavia, kolmannen ja julkisen sektorin yhteistyön muotoja ja toimijoiden kokemuksia siitä. Kyselyssä kuntoutusta ei rajattu koskemaan ainoastaan tilanteita, joissa toimintakyvyn heikkenemisen syynä on diagnosoitu sairaus tai vamma. Toimipaikoille annettiin mahdollisuus määrittää se, kokevatko ne toteuttavansa työikäisten kuntoutustoimintoja.

Selvityksen toteutus

KoJu-kehittämishankkeessa toteutettu kolmannen sektorin kuntoutustoimintoja koskeva tiedonkeruu toteutettiin kahdessa vaihees-

¹Katsauksen loppuun on koottu kolmannen sektorin kuntoutustoimintoja käsittelevää kirjallisuutta.

sa. Esiselvitysvaiheessa tietoa kerättiin olemassa olevista kuntoutuksen asiakirjoista, rekistereistä ja tilastoista. Esiselvitysvaiheen tarkoituksena oli muodostaa kokonaiskuva kuntoutuksen kentästä, erityisesti kentälle suunnatuista rahavirroista sekä keskeisistä toimijoista. Tulosten pohjalta on myös mahdollista tehdä tarkentavia rajauksia hankkeen seuraavien vaiheiden toteutukseen.

Tiedonkeruun toisessa vaiheessa toteutettiin esiselvityksen perusteella valtakunnallinen lomakekysely. Sen avulla kartoitettiin kuntoutuksen toteutusta ja rahoitusta, kokemuksia sektoreiden välisestä yhteistyöstä sekä yhteistyön kehittämistarpeita. Kysely haluttiin lähettää kaikkiin sellaisiin toimipaikkoihin, joissa esiselvityksen perusteella mahdollisesti toteutetaan työikäisten kuntoutustoimintoja. Kysely postitettiin kaikkiaan 916 eri taholle.

Tällaiseen määrään päädyttiin seuraavassa luvussa kuvattavan esiselvityksen perusteella.

Lomakkeet postitettiin alkuvuodesta 2011 ja kyselyyn oli mahdollista vastata myös sähköisesti. Korkean vastausprosentin turvaamiseksi keväällä 2011 toteutettiin kaksi uusintakyselyä. Pääosa vastauksista kuvaa toimipaikkojen tilannetta vuonna 2011.

Tulokset

Työikäisten kuntoutuksen toimintayksiköt esiselvityksen perusteella

Kartoitus aloitettiin kokoamalla tietoa sellaisista kolmannen sektorin toimijoista (yhdistykset, järjestöt, säätiöt), joiden tiedettiin tai ajateltiin voivan järjestää toimintaa kuntoutuksen alueella. Näistä tiedoista edettiin re-

Taulukko 1.

Kolmannen sektorin työikäisten kuntoutuksen toimintayksiköt esiselvityksen mukaan

Lähde	toimintayksiköitä, kpl
1. Yksityisten sosiaalipalveluntuottajien rekisteri Mielenterveysongelmaisten asumispalvelut (72) Päihdeongelmaisten laitokset (35) Päihdeongelmaisten asumispalvelut (89) Päivä- ja työtoiminta muille kuin ikääntyneille ja vammaisille (65) Avomuotoinen päihdekuntoutus (40) Vammaisten päivä- ja työtoiminta (59)	360
2. Mielenterveyden keskusliiton jäsenyhdistykset (MTKL:n jäsenrekisteri)	173
3. Raha-automaattiyhdistyksen rekisteri kohdennetuista avustuksista 2010 (kuntoutus pääluokkana)	135
4. A-Kiltojen Liiton jäsenyhdistykset (jäsenrekisteri)	57
5. Työhönvalmennuksen toimipaikat (Kansaneläkelaitoksen palveluntuottajarekisteri ja työ- ja elinkeinoministeriön toimittamat tiedot palvelujentuottajista)	53
6. Sosiaali- ja terveysjärjestöjen yhteistyöyhdistys YTY ry:n kuntoutusta tarjoavat jäsenjärjestöt	51
7. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliiton STKL:n kuntoutusta tarjoavat jäsenjärjestöt	21
8. Klubitalot (Suomen Fountain House -verkostoyhdistyksen jäsentiedot)	16
9. Omaiset mielenterveystyön tukena keskusliiton jäsenjärjestöt	15
10. Sosiaalipsykiatriset yhdistykset (jäsenyhdistykset)	13
11. Muut kuntoutuslaitokset	13
Yhteensä	907

kistereihin, jäsenyhdistysten luetteloihin ja toiminnoittain koottuihin palveluntuottajiin. Näitä luetteloita läpikäymällä pyrittiin varmistamaan, että mahdollisimman moni työikäisten kuntoutustoimintoja tuottava yksikkö vastaisi kyselyyn. Tässä vaiheessa kartoituksesta poistettiin ensisijaisesti lasten tai vanhuspiirissä toimivat yksiköt. Samoin poistettiin selvästi osakeyhtiömuotoiset toimijat. Erilaisten päällekkäisyyksien karsimisen jälkeen kokonaisuus muotoutui taulukon 1 mukaiseksi.

Yli kolmasosan yhteystiedot olivat peräisin yksityisten sosiaalipalveluntuottajien rekisteristä. THL kokoaa tämän rekisterin vuosittain aluehallintovirastojen lupa- ja ilmoitusrekistereistä ja laatii tiedoista tilaston (Yksityiset sosiaalipalvelut 2010). Rekisterissä ovat mukana ne sosiaalipalveluntuottajat, joiden on haettava lupa aluehallintovirastolta tai joiden on tehtävä ilmoitus toiminnastaan kunnalle (Laki yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta 603/1996).

Yli sata yhteystietoa saatiin edellisen lisäksi myös Mielenterveyden keskusliiton jäsenrekisteristä sekä Raha-automaattiyhdistyksen kohdennettuja avustuksia koskevasta rekisteristä.

Työikäisten kuntoutustoimintojen toteuttajat

Esiselvityksen jälkeen ilmeni vielä muutama mahdollinen toimipaikka, ja kysely lähetettiin kaikkiaan 916 toimipaikkaan helmikuun alussa 2011. Näistä 48 poistettiin perusjoukosta, koska ne eivät olleet enää toiminnassa tai liiketoimintamuoto oli muuttunut. Uusintakyselyjen jälkeen vastanneita oli 485, joista noin viidennes vastasi nettilomakkeella. Tavoittamatta jäi näin ollen 383 toimipaikkaa, jossa joukossa oli muun muassa huomattava määrä erilaisia kuntoutuskoteja. Näin laskien tavoitettiin 56 % esiselvityksen mukaisesta perusjoukosta.

Kyselyn etusivulla kartoitettiin monivalintakysymyksellä toimipaikkojen mahdollisesti toteuttamia työikäisten kuntoutustoimintoja (ks. taulukko 3). Vastanneista 185 ei oman

ilmoituksensa mukaan toteuta työikäisten kuntoutustoimintoja. Tässä joukossa oli paljon pieniä yhdistyksiä paikallisten toimijoiden osuuden ollessa 60 %. Esimerkiksi sydänpii-rejä, A-kiltoja tai paikallisia mielenterveysyhdistyksiä oli sekä vastanneissa että niissä, joita ei tavoitettu. Vastanneissakin kaikkien näiden toimijoiden yksikköjä oli sekä toteuttamassa että ei-toteuttamassa työikäisten kuntoutusmuotoja.

Jatkossa keskitytään kuvaamaan niitä 300 toimipaikkaa, jotka varmuudella toteuttavat jotain työikäisten kuntoutustoimintoa. On huomattava, että luvussa on mukana saman organisaation eri toimipaikkoja. Saman kokonaisuuden valtakunnallinen järjestö ja paikallinen toimija ovat vastanneet oman tilanteensa mukaan.

Kyselyn saatekirjeessä pyydettiin, että vastaajana voisi toimia parhaiten toiminnanjohtaja, kuntoutuksesta vastaava henkilö tai julkisen sektorin yhteistyöstä vastaava henkilö. Tämä näytti toteutuneen hyvin, vastaajat olivat useimmiten toiminnanjohtajia tai puheenjohtajia. Lähes kolme neljästä (72 %) vastaajista oli naisia ja yli puolet (56 %) oli yli 50-vuotiaita. Alle 41-vuotiaita oli 16 %.

Taulukossa 2 kuvataan toimipaikkojen toiminta-aluetta ja sijaintia. Vastaajiksi saatiin edustavasti niin paikallisesti, alueellisesti kuin valtakunnallisestikin toimivia toimipaikkoja. Maantieteellisesti vastaajia oli Ahvenanmaa-

Taulukko 2. Kuntoutustoimintoja toteuttavien toimipaikkojen toiminta-alueen laajuus ja maantieteellinen sijainti

	lukumäärä	%
toiminta-alue ¹		
valtakunnallinen	71	24
alueellinen	109	38
paikallinen	111	38
sijainti ²		
Etelä-Suomi	132	44
Itä-Suomi	46	15
Länsi-Suomi	97	32
Oulu ja Lappi	25	8

¹Toiminta-aluetta kysyttiin kyselylomakkeessa valintakysymyksenä yllä olevilla vaihtoehdoilla, ²sijainti on muodostettu vastaajien antamista kuntatiedoista käyttäen vuoden 2009 lääniluokitusta.

ta lukuun ottamatta kaikkien entisten läänien alueilta. Etelä-Suomen suuri osuus keskittyi vielä maakuntatasolla Uudellemaalle (n=81, 27 % kaikista). Pirkanmaalta mukana oli 28 toimipaikkaa ja noin 20 vastausta kertyi myös Varsinais-Suomesta, Pohjois-Savosta sekä Kymenlaaksosta. Kun vastaukset suhteutettiin väestömäärään maakuntatasolla, voitiin todeta että suhteellisesti eniten vastaajia oli mukana Kymenlaaksosta ja Etelä-Savosta, vähiten Pohjois-Pohjanmaalta ja Kainuusta. Uudenmaan suhdeluku oli maakuntien keskitasoa. Kymenlaaksosta ja Etelä-Savosta oli yksi vastaaja 10 000:tta maakunnan asukasta kohden, Pohjois-Pohjanmaalta ja Kainuusta molemmista 0,2. Uudenmaan suhdeluku oli 0,5.

Kuntoutustoiminnot ja niiden rahoittajat

Kyselyssä kartoitettiin kunkin toimipaikan toteuttamia työikäisten kuntoutustoimintoja. Toimipaikat saivat itse määritellä kysymyslomakkeen ensimmäisellä sivulla olevan valintakysymyksen avulla, kokevatko he toteuttavansa työikäisten kuntoutustoimintoja. Taulu-

kossa 3 esitetään tiivistetysti vastaukset.

Yleisin mainittu toiminto oli oman kohderyhmän kuntoutuspalvelutarpeiden esiintuominen ja kuntoutusta koskevaan päätöksentekoon vaikuttaminen. Tämä toteutuu tasaisesti niin paikallisilla, alueellisilla kuin valtakunnallisillakin toimijoilla ja on tietenkin järjestöjen perinteistä toimintaa. Kuntouttavaa asumista ja päivätoimintaa toteuttavat yksiköt näkyvät myös vahvasti edustettuina, ja nämä toiminnot korostuvat etenkin paikallisilla toimijoilla.

Kuntoutuskursseja ja sopeutumisvalmennusta toteutti valtakunnallisista toimijoista noin puolet, mutta paikallisista toimijoista vain alle 10 prosenttia. Muita kuntoutuspalveluja ilmoittaneet toteuttivat esimerkiksi kuntouttavaa työtoimintaa, työhönvalmennusta ja päiväkeskustoimintaa. Myös kehittämis- ja tutkimustoimintaa toteuttivat suhteellisesti eniten valtakunnalliset toimijat, mutta kuitenkin yli kolmannes kaikista vastanneista. Tämä liittyy aktiiviseen toimintaan erilaisissa kehittämissankkeissa ja kuvastaa kiinnostusta ja tarvetta tutkimus- ja kehittämistyöhön.

Taulukko 3. Toimipaikkojen toteuttamat kuntoutustoiminnot toiminta-alueen mukaan (Kyllä-vastanneiden osuus, %)

	Toiminta-alue			
	kaikki	valtakunnallinen	alueellinen	paikallinen
Toteuttaa kuntoutuskursseja	25	42	30	8
Toteuttaa sopeutumisvalmennuskursseja	23	54	25	2
Toteuttaa muita kuntoutuspalveluita	58	48	65	58
Ylläpitää kuntoutuslaitosta	13	35	9	4
Ylläpitää kuntouttavan asumisen tai päivätoiminnan yksikköä	47	20	40	72
Tekee kuntoutukseen liittyvää tutkimus- ja kehittämistyötä	35	52	33	26
Pyrkii tuomaan esiin edustamansa kohderyhmän kuntoutuspalvelutarpeita ja vaikuttamaan päätöksentekoon	83	82	84	82
Valvoo edustamansa kohderyhmän etuja kuntoutuspalvelujärjestelmässä	33	42	27	32
Muuta	22	21	20	24

Viidennes vastanneista kertoi tekevänsä vielä jotain muutakin. Osin vastaukset tässä olivat vain tarkennuksia, mutta useimmiten tässäkin yhteydessä mainittiin kuntouttava työtoiminta. Muina toimintoina tulivat esille vertaistukiryhmät, erityisneuvola, ensitietokurssit ja informointi sekä tuki-, virkistys- ja auttamistyö.

Yhtä tai kahta kuntoutustoimintoa toteutti 31 %, ja lähes puolet (48 %) ilmoitti toteuttavansa kolmea tai neljää toimintoa. Monialaisiksi toimipaikoiksi voidaan nimetä ne 21 % vastanneista, jotka ilmoittivat toteuttavansa viittä tai useampaa kuntoutustoimintaa.

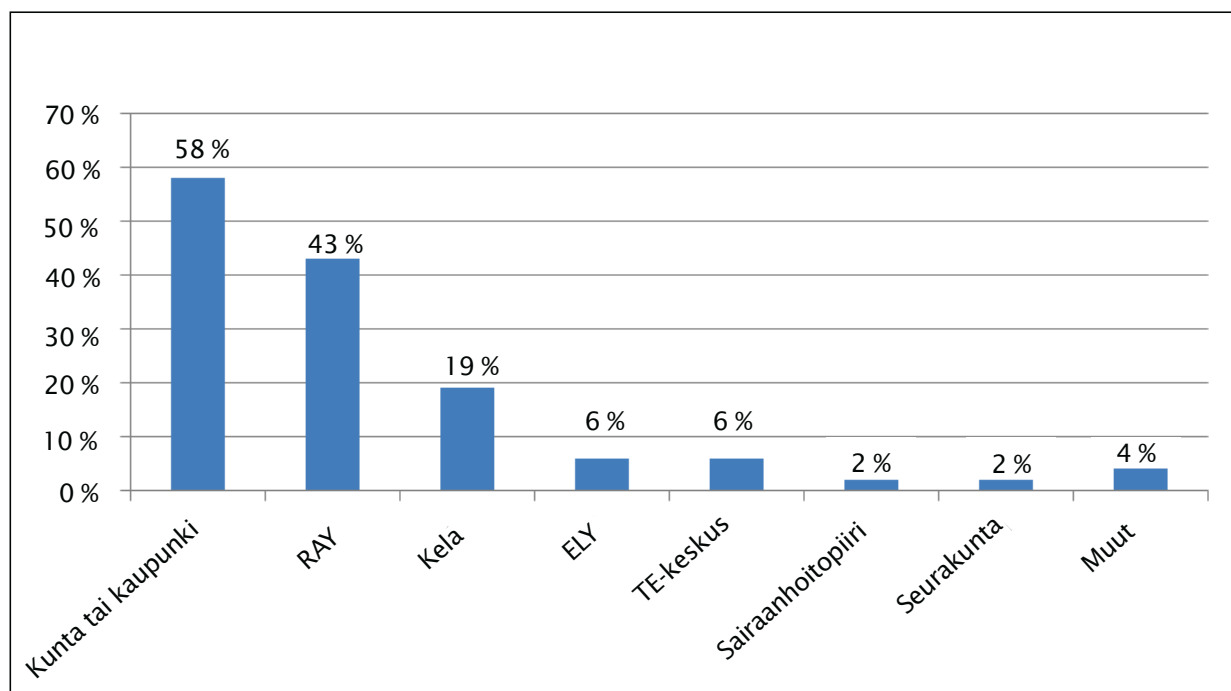
Toimipaikoilta tiedusteltiin kolmea tärkeintä työikäisille suunnatun kuntoutustoiminnan julkisen sektorin rahoittajaa³ ja rahoitettavan toiminnon nimeä euromääräisessä suuruusjärjestyksessä. Selvä enemmistö vastaajista (86 %) oli antanut ainakin yhden rahoittajan nimen, puolet (52 %) nimesi kaksi rahoittajaa ja noin neljäsosa (24 %) ilmoitti kolme julkisen sektorin rahoittajaa.

Yli puolet (58 %) toimipaikoista nimesi

kunnan tai kaupungin yhdeksi kuntoutustoimintansa rahoittajaksi. Myös Raha-automaattiyhdistys (RAY) ja Kansaneläkelaitos (Kela) erottuivat muita useammin mainittuina rahoittajina, kun tarkasteltiin kaikkia kolmea vastauskenttää, eli mitä rahoittajia vastaajat ylipäättään mainitsivat. Toimipaikoista 43 % ilmoitti RAY:n rahoittavan toimintojaan ja viidennes (19 %) ilmoitti Kelan. Muita harvemmin mainittuja rahoittajia olivat ELY- tai TE-keskukset, sairaanhoitopiiri tai seurakunta. (Kuvio 1.)

Tarkasteltaessa ainoastaan ensimmäisenä mainittua eli tärkeintä rahoittajaa, huomataan, että kolme useimmin mainittua rahoittajaa ovat samat kuin edellisessä tarkastelussa. Kunnan tai kaupungin tärkeimmäksi rahoittajakseen ilmoittaneet toimipaikat ilmoittivat yleensä (91 %) toimivansa joko paikallisesti tai alueellisesti. Sen sijaan Kelan ilmoittaneista yli puolet (55 %) toimi valtakunnallisesti. RAY:n tärkeimmäksi rahoittajaksi ilmoittaneet jakaantuivat toiminta-alueittain tasaisemmin. (Taulukko 4.)

Kuvio 1. Kuntoutustoimintojen julkisen sektorin rahoittajat¹ (n=300)

¹ Muista rahoittajista mainittiin useimmin Valtiokonttori ja lisäksi vankila sekä puolustusvoimat.

³Kysymyksen yhteydessä esitettiin RAY:n kuuluvan tässä yhteydessä julkiseen sektoriin.

Taulukko 4. Tärkein kuntoutustoimintojen julkisen sektorin rahoittaja toiminta-alueen mukaan

Tärkein rahoittaja	Toiminta-alue, %			
	valtakunnallinen (n=71)	alueellinen (n=109)	paikallinen (n=111)	yhteensä
Kunta tai kaupunki (n=111)	9	40	51	100
RAY (n=89)	29	38	33	100
Kela (n=36)	55	42	3	100
Muu (n=11)	0	55	45	100

Kolmen tärkeimmän rahoittajan yhteydessä kyselyssä kysyttiin myös rahoitettavan toiminnon nimiä. Vastaajat olivat nimenneet toimintoja vapaamuotoisesti avomuotoiseen vastauskenttään eri tavoin, ja tässä esitetään kootusti kolmen suurimman rahoittajan yhteydessä useimmin mainitut toiminnot.

Kaupungin tai kunnan ilmoitettiin useimmin rahoitettavan kuntouttavaa työtoimintaa, päiväkeskustoimintaa ja asumispalveluja. Edellisten lisäksi rahoitettavina toimintoina mainittiin klubitalotoiminta, työhönvalmennus, kuntoutusohjaus ja vertaistoiminta. Vastauksissa mainittiin myös päihdekuntoutus sekä eritellympin päihdehuollon asumispalvelut ja päihdekuntoutujien päivätoiminta.

Kansaneläkelaitos rahoitti toimipaikkojen mukaan useimmin sopeutumisvalmennusta ja mielenterveyskuntoutujien työhönvalmennusta. Lisäksi mainittiin muut kuntoutuskurssit ja kuntoutustutkimukset.

Raha-automaattiyhdistyksen ilmoitettiin rahoittavan useimmin sopeutumisvalmennusta. Muita RAY:n rahoittamia toimintoja olivat vastaajien mukaan klubitalotoiminta, erilaiset kuntoutuskurssit, kohtauspaikkojen toiminta, päivä- ja työtoiminta, päihdetyö ja vertaistoiminta. Päihdetyön osalta vastaajat olivat eritelleet toimintoja, kuten ”päiväkeskus- ja tukiasematoiminta”. Vertaistoiminnalla taas tarkoitettiin esimerkiksi ”vertaistukeen perustuvaa päivätoimintaa”, ”vertaistoimintaa keskuksen ylläpitämiseen” tai ”mielenterveystyötä, kuten asumisen tukemista vertaistukitoimin”.

Lisäksi osa toimipaikoista ilmoitti RAY:n

Taulukko 5. Kuntoutuja-asiakkaiden määrä vuodessa

	toimipaikkojen lukumäärä	%
alle 20	43	16
20–50	82	30
51–100	49	18
101–300	52	19
yli 300	51	18
yhteensä	277	100

rahoittavan mielenterveyskuntoutuksen neuvontapalveluja, nuorten aikuisten työpaja- ja kesätoimintaa, ryhmätoimintaa, mielenterveyskurssitoimintaa ja toiminnan arviointia sekä mielenterveysongelmista kärsivien omais- ja perhetyön kehittämistä.

Kuntoutustoimintojen resurssit ja asiakasvolyymit

Vastaajia pyydettiin arvioimaan, kuinka paljon kuntoutujia tai asiakkaita toimipaikan tarjoamaan kuntoutustoimintaan osallistuu vuodessa. Luokiteltu kuntoutujamäärä esitetään taulukossa 5.

Kyselyssä tiedusteltiin myös henkilöstön määrää toimipaikoittain. Lisäksi kartoitettiin sitä, moniko työskentelee kuntoutuksen alueella (taulukko 6) sekä sitä, osallistuuko kuntoutustoiminnan toteuttamiseen ei-palkattua (vapaaehtoista) henkilöstöä.

Murtoluvut vastauksissa kuvastanevat, et-

Taulukko 6. Kuntoutuksen alueella työskentelevät työntekijät

	toimipaikkojen lukumäärä	%
0–2	89	34
3–4	57	22
5–9	45	17
10–49	52	20
yli 50	19	7
yhteensä	262	100

tä vastaajat ovat tarkoittaneet henkilötyövuosia ja että tehtävänkuivissa on erilaisia määriteltyjä osatehtäviä. Vähäisellä palkatulla henkilöstöllä toimivat toimipaikat muodostavat enemmistön toimijoista. Yli kolmanneksessa toimipaikoista oli myös ei-palkattua henkilöstöä.

Valtakunnallisilla toimipaikoilla asiakkaita oli vuosittain tyypillisesti joitakin satoja, työntekijöitä kolmisenkymmentä. Vastaavasti alueellisesti toimivilla toimipaikoilla asiakkaita oli keskimäärin 260 ja työntekijöitä 10 ja paikallisesti toimivilla asiakkaita oli reilut sata ja kuntoutustoimintojen työntekijöitä 6. Tällaisten lukujen esittäminen on vain viitteitä antavaa, koska toiminnot ovat kovin erilaisia (esimerkiksi asumispalveluiden tuottaminen tai asiakkaiden edunvalvonta). Siten myös asiakaskontaktit ovat erilaisia.

Yhteenveto

Katsauksessa on tarkasteltu kolmannen sektorin toimijoiden työkäisille suuntaamia kuntoutustoimintoja. Tässä yhteydessä on esitetty perusjakautumia kyselyaineistosta. Aineiston analyysiä tullaan jatkamaan ja syventämään KoJu-hankkeen edetessä. Tarkastelu perustuu esiselvityksen jälkeen laadittuun valtakunnalliseen kyselyyn kolmannen sektorin kuntoutuksen alueen toimipaikoille. Selvitys aloitettiin kokoamalla tietoa sellaisista kolmannen sektorin toimijoista (yhdistyksiä, järjestöjä, säätiöitä), joiden tiedettiin tai ajateltiin voivan toimia kuntoutuksen alueella. Näistä tie-

doista edettiin rekistereihin, jäsenyhdistysten luetteloihin ja toiminnoittain koottuihin palveluntuottajiin. Tässä vaiheessa kävi ilmi, että ajantasaisen ja kattavan perusjoukon muodostaminen on käytännössä mahdotonta. Kolmas sektori näyttää kuntoutuksen alueella olevan niin suuressa liikkeessä, että pysäytyskuvasta tulee pakostakin epätarkka. Epätarkkuutta aiheuttaa erityisesti kolmannelta sektorilta poistuminen, esimerkiksi yhtiöittämisen tai toiminnan lakkauttamisen seurauksena.

Esiselvityksen ja kyselyn perusteella Suomessa on vähintään 300 toimipaikkaa, jotka toteuttavat työkäisten kuntoutustoimintoja. Eniten toimipaikkoja löytyi Uudeltamaalta ja Pirkanmaalta. Suhteutettuna maakunnan väestömäärään toimipaikkoja löytyi eniten Kymenlaaksosta. Tämä löydös on linjassa Suomen virallisen tilaston kanssa, jonka mukaan sosiaali- ja terveysjärjestöjen osuus sosiaalipalvelujen työvoimasta on suurin juuri Kymenlaaksossa.

Katsaus antaa mielenkiintoisen ja jossain määrin mielikuvia vastaamattoman kuvan kuntoutustoimintojen julkisen sektorin rahoittajista. Rahoittajia on paljon, mutta yksi on ylitse muiden. Yli puolet (58 %) toimipaikosta nimesi kunnan tai kaupungin kuntoutustoimintansa rahoittajaksi. Se on selvästi enemmän kuin Kelan rahoittajaksi nimenneiden osuus (19 %). Kunnan rahoitusosuus oli sitä suurempi, mitä pienemmästä ja paikallisemmasta kuntoutustoiminnasta oli kysymys. Kyselyssä rahoittajat pyydettiin listaamaan euromääräisessä suuruusjärjestyksessä, muilta osin rahoittajia ei tarkasteltu euromääräisesti.

Terveydenhuollossa tai Kansaneläkelaitoksessa kaikkia kuntien rahoittamia kolmannen sektorin kuntoutuksena pitämiä toimintoja ei välttämättä nähdä nimenomaisesti kuntoutuksena ja tämä selittää osan siitä, miksi kuntien osuus rahoittajista on tässä katsauksessa suurempi kuin jossain aiemmin tehdyissä kolmannen sektorin kuntoutuspalveluja koskevissa selvityksissä. Kolmannelle sektorille kuntoutustoiminta käsitetäänkin laaja-alaisesti.

Katsaus vahvistaa sen tunnetun tosiseikan, että kuntoutuksenkin alueella toimii

monenlaisia järjestöjä monenlaisilla päämäärillä. Enemmän kuin neljä viidestä toimijasta huolehtii kohderyhmänsä edunvalvonnasta tuomalla esiin kuntoutustarpeita ja pyrkimällä vaikuttamaan päätöksentekoon. Valtakunnallisista ja alueellisista toimijoista noin puolet toteutti myös sopeutumisvalmennus- ja kuntoutuskursseja, vastaavasti paikallisista toimijoista näitä toimintoja toteutti selvästi alle kymmenen prosenttia. Kaikkiaan noin kolmannes toimijoista keskittyi rajatumpaan määrään toimintoja, ja noin viidennestä toimijoista voi kuvata monialaisiksi kuntoutustoimintojen toteuttajiksi.

Toimipaikkojen toimintoja, kokoa ja volyymia voi kuvata edellä esitettyjä tietoja yhdistäen siten, että tässä selvityksessä tavoitettiin noin 50 toimipaikkaa, jotka toimivat valtakunnallisesti ja joissa oli kymmeniä työntekijöitä sekä useita erilaisia kuntoutustoimintoja. Vastaavasti löytyi reilut 100 toimipaikkaa joissa keskityttiin rajatumpaan kuntoutustoimintoon ensisijaisesti paikallisesti toimien ja vain muutamalla palkatulla työntekijällä.

Edellämainittujen väliin jää satakunta toimijaa, joissa esiintyy piirteitä molemmista edellisistä. Toiminta-alue on usein alueellinen, kuntoutustoimintoja toteutetaan jo useampia, mutta palkattua henkilöstöä on melko vähän. Ja vielä näyttäisi löytyvän joukko toimijoita, jotka pyrkivät edistämään kuntoutustoimintoja, mutta joilla ei juurikaan ole tähän omaa henkilöstöä.

Osa järjestöistä toimii isoina työnantajina, etenkin kuntoutuspalvelutuotannossa. Nämä järjestöt käytännössä toteuttavat omalta osaltaan julkiselle sektorille säädettyjä tehtäviä ja kehittävät tehtäviin liittyviä paikallisia ja valtakunnallisia palveluratkaisuja turvautuen monenlaisiin epävarmoin rahoitusratkaisuihin.

**PsL Timo Saarinen, tutkija,
Kuntoutussäätiö**

**VTM Mikko Henriksson, tutkija,
Kuntoutussäätiö**

**VTT Mika Ala-Kauhaluoma, tutkimus- ja
kehittämispäällikkö, Kuntoutussäätiö**

Kirjallisuus

- Helander V (2004) Paikallisyhdistykset kunta-areenalla. KuntaSuomi 2004 -tutkimuksia Suomen Kuntaliitto, Helsinki.
- Kittilä R (2008) Sosiaali- ja terveysjärjestöt. Teoksessa Rissanen P, Kallanranta T, Suikkanen A (toim.) Kuntoutus. Kustannus Oy Duodecim. Otavan kirjapaino Oy, Keuruu.
- Laamanen E, Ala-Kauhaluoma M, Nouko-Juvonen S (2002) Kuntien ja kolmannen sektorin projektiyhteistyö sosiaali- ja terveydenhuollossa. Kokeimuksia ja kehittämissajatuksia. Suomen Kuntaliitto, Helsinki.
- Miettinen S, Ashorn U, Lehto J (2011). Monta erityistä vai yksi kokonainen kuntoutuspolitiikka? Yhteiskuntapolitiikka-lehti 3/2011, 264–277.
- Möttönen S, Niemelä J (2005). Kunta ja kolmas sektori: yhteistyön uudet muodot. PS-kustannus, Jyväskylä.
- Palotie-Heino T, Kauppinen S (2008) Yksityisen palvelutuotannon kehitys sosiaali- ja terveydenhuollossa. Teoksessa Kittilä R (toim.) Järjestöt voimana muutoksessa. Sosiaali- ja terveysjärjestöjen vuosikirja 2011. Sosiaali- ja terveysjärjestöjen yhteistyöyhteistyö YTY ry.
- Peltosalmi J, Särkelä R, (2011) Järjestöbarometri 2011. Ajankohtaiskuva sosiaali- ja terveysjärjestöistä. STKL, Helsinki.
- Peltosalmi J, Vuorinen M, Särkelä R (2010) Järjestöbarometri 2010. Ajankohtaiskuva sosiaali- ja terveysjärjestöistä. STKL, Helsinki.
- Vuorinen M, Särkelä R, Peltosalmi J, Eronen A (2007) Järjestöbarometri 2007. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry, Helsinki
- Yksityiset sosiaalipalvelut 2010. Tilastoraportti 25/2011, Suomen virallinen tilasto, Sosiaaliturva. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. http://www.thl.fi/tilastoliite/tilastoraportit/2011/Tr25_11.pdf